

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. І.І.Мечникова

на правах рукопису

РОЗАНОВА ОЛЕНА АБРАМІВНА

Е. Дунай

КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННІВІ ФОРМИ В АНГЛОМОВНІЙ
ХУДОЖНІЙ І ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ ПРОЗІ (порівняльне
дослідження на матеріалі творів ХІХ-ХХ ст.)

Спеціальність 10.02.04 - германські мови

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса - 1996

ЛНБ ім. В.Степанівського
АН України

776 33.372
Дисертація є рукописом

Роботу виконано в Південноукраїнському державному педагогічному
університеті ім. К.Д.Ушинського

Науковий керівник - доктор філологічних наук, доцент
Колегаєва Трина Михайлівна

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук, професор
Новикова Марина Олексіївна
кандидат філологічних наук, доцент
Світлична Олена Альбертівна

Провідна організація - Черкаський державний університет
ім. Б.Хмельницького

Захист відбудеться 12 вересня 1996 року о 13.00 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради К.05.01.12 в Одеському
державному університеті (270058, Одеса, Французький бульвар,
24/26, ауд. 130).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
Одеського державного університету.

Автореферат розіслано " 7 " серпня 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Чист - Тхор Н.М.

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00739444 (V)

Стефаника
ЛНБ України

Для позначення внутрішньої, смислової, змістової сторони тексту, як правило, використовується термін "семантика тексту". В наш час семантика тексту як філологічна дисципліна - сфера наукових пошуків, про що свідчить, зокрема, і те, що це поняття ще не має стійкого термінологічно чіткого визначення. Можливо, це і є причиною труднощів при виділенні та диференціюванні рівнів аналізу смислової структури повідомлення. Необхідність не такого диференціювання диктує природа самого тексту, який характеризується багатоплановістю, багаторівневою організацією, де кожний рівень виявляє своє особливе коло залежностей і співвідносностей конституюючих його елементів. Реальне функціонування тексту пов'язане з активною взаємодією між рівнями, які складають у своїй інтеграції глобальну всеохоплюючу структуру.

Сказане вище визначає основну мету пропонованого дисертаційного дослідження - виявлення структурних та функціональних особливостей компонентів композиційно-мовленнєвої структури авторського мовлення - оповіді, опису, роздуму, а також специфіки мовного ячювання їх у рамках порівняльного аналізу художнього і публіцистичного текстів з позиції їх композиційно-мовленнєвого і архітектонічного членування. Відсутність досліджень у цій конкретній науковій галузі, а також вартота охоплення матеріалу забезпечують значущість цієї роботи.

Важливість фактору функціонально-стильового спрямування тексту, іншими словами, його приналежності до того чи іншого функціонального стилю та його впливу на спосіб мовної репрезентації в різноманітних текстах визнається такими сучасними лінгвістами як О.В.Абрамович, Е.С.Азнаурова, І.В.Арнольд, І.М.Колгасова, О.М.Морховська, Н.І.Серкова.

Дослідження показало, що протиставлення прозаїчних жанрів художнього і публіцистичного стилів - роману і оповідання узаєсе - проявляється на різних рівнях, починаючи з кількісних і дистрибутивних параметрів лексико-граматичних (частинимовних) одиниць: які формують власне мовну тканину досліджуваних композиційно-мовленнєвих форм, і кінчаючи особливостями розподілу, функціонування та взаємодії самих композиційно-мовленнєвих форм у рамках авторської оповідної структури цілого тексту.

Уплив функціонально-стильової атрибуції тексту найпомітніше відчувається на рівні композиційно-мовленнєвої сегментації. При цьому актуальними і визначальними стають такі літературознавчі

категорії, як художній метод, тематика і проблематика твору, а також час його створення. З іншого боку, дистрибутивні, кількісні і функціональні характеристики композиційно-мовленнєвих форм дають підставу розглядати композиційно-мовленнєву структуру як жанрову ознаку художнього і публіцистичного тексту. Отже, композиційно-мовленнєва структура тексту і його жанрова та стильова приналежність - явища взаємопов'язані і взаємовпливавчі.

Характерно, що домінантні показники як лексико-граматичного (частинномовного) наповнення композиційно-мовленнєвих форм, так і їхніх класифікаційних різновидів, виявлених при порівнянні з одиницею архітектонічного членування, не змінюються в залежності від жанру текстового утворення. Таке ж явище щодо лексичних і граматичних показників (збереження домінант) спостерігається і при переході від однієї композиційно-мовленнєвої форми до іншої. Разом з тим зміна композиційно-мовленнєвих форм все ж відчувається інтуїтивно. Як показує наше дослідження, це відбувається завдяки сукупності зрушень дистрибутивних показників усередині кожного або майже кожного лексико-граматичного класу. Виявлені закономірності дозволяють розглядати кожну композиційно-мовленнєву форму як явище двостороннє, де використання певного набору мовних засобів для відображення конкретного процесу мислення відбувається строго за законами логіки мислення. Наявність же своєрідних "шифтерів", які власне і дозволяють функціонально розрізнити всі три мовленнєві форми - оповідь, опис, роздум, визначається комунікативною заданістю кожної з композиційно-мовленнєвих форм.

Актуальність роботи полягає в тому, що проблема визначення мовної маркованості композиційно-мовленнєвих форм, а також їх сполучуваності і функціонування в рамках композиційно-мовленнєвої структури різножанрових текстів одночасно з урахуванням співвідносності їх з абзацом (який виступає як мінімальна одиниця композиційно-графічного членування тексту) є сучасною й актуальною, особливо в умовах зростаючого функціонального підходу до дослідження мовних явищ і відсутності даних для зіставлення за цими параметрами. Пропонована робота заповнює цю прогалину і є типологічним дослідженням закономірностей співвідношення компонентів композиційно-мовленнєвої структури текстів, які характеризуються жанровою і стильовою атрибуцією.

Наукова новизна праці полягає в тому, що вперше створено спеціальне дослідження, яке виявляє ступінь збереження лексичного і

лексико-граматичного маркування композиційно-мовленнєвої структури тексту при переході від одного фрагмента мовлення до іншого. Досі порівняльний аналіз в цьому напрямку з урахуванням впливу жанру на одержані дані не проводився ні у вітчизняній, ні в зарубіжній лінгвістиці. Немає порівняльних досліджень та систематичного кількісно-якісного опису розглядуваних явищ та інтерпретації деяких із них як жанротвірної ознаки, що також забезпечує новизну й оригінальність пропонованої дисертаційної роботи.

Безпосереднім предметом дослідження були обрані композиційно-мовленнєві форми (далі КМФ, КМформа) "оповідь", "опла", "роздум" у рамках композиційно-мовленнєвої структури (далі КМСтруктура) трьох різножанрових різновидів текстів - роману, оповідання, есе, відірваних з літературної спадщини чотирьох різних авторів, творчість яких припадає на межу ХІХ і ХХ століть і перебуває в руслі різних літературних напрямків. Досліджуваній матеріал представлений творами класичного реалізму, романтизму і модернізму.

Матеріал дослідження з указаними особливостями дозволяє, з одного боку, простежити тенденції розвитку відповідних мовних явищ у рамках єдиного літературного процесу. З іншого боку - дає можливість у ході дослідження виявити такі суттєві проблеми, як ступінь інтерференції ідеосталю, функціонально-стильових і жанрових особливостей, діакронної віднесеності до того чи іншого літературного періоду на аналізованій основі. Урахування всіх шести параметрів: функціональний стиль, жанр, час створення, літературний напрям, тематика твору й ідеосталь письменника дає можливість на основі такого матеріалу дослідження зробити достатньо обґрунтовані об'єктивні висновки про типологію композиційно-мовленнєвої структури англійського тексту. Тексти всіх трьох жанрових різновидів кожного з чотирьох авторів складають у середньому приблизно рівний обсяг - близько 550 сторінок. Загальний обсяг дослідженого матеріалу складає 2238 сторінок. Матеріалом для виконаного дисертаційного дослідження послужили такі твори:

<u>РОМАН</u>	- G.Galsworthy	The Forsyte Saga. Book I, The Man of Property
	R.L.Stevensen	Treasure Island
	A.Huxley	Crome Yellow
	V.Woolf	Mrs.Dalloway
<u>ОПОВІДАННЯ</u>	- G.Galsworthy	The Apple Tree
		A Man of Devon (collected stories)
		Aspe

	R.L.Stivenson	A Lodging for the Night The Rajah's Diamond The Bottle Inn
	A.Huxley V.Woolf	Collected Short Stories A Haunted House and Other Stories
<u>egg</u> -	G.Galsworthy R.L.Stivenson	The Inn of Tranquility Edinburgh. Picturesque Notes An Inland Voyage
	A.Huxley V.Woolf	Essays New and Old The Death of the Moth and Other Essays The Sentimental Journey and Other Essays

Відповідно до виду вказаної мети, в роботі поетапно вирішуватись ряд конкретних завдань, які включають:

- виявлення особливостей функціонування КМФорм авторської оповіді в структурі цілого тексту;
- вивчення співвіднесеності КМФорм з мінімальною одиницею архітектонічного членування тексту (абзацом);
- визначення лексичних і граматичних маркерів кожної із КМФорм, які дозволяють автору, а за ним і реципієнту, здійснювати перемикання комунікативної спрямованості відповідного фрагмента тексту;
- розгляд функціонально-стильової і жанрової залежності мовного наповнення КМСтруктури тексту і дистрибутивних характеристик, що її складають;
- аналіз і опис мовних факторів, що здійснюють перемикання процесу мислення, закріпленого в типових мовних моделях, які відповідають у мовленні оповіді, опису, роздуму.

Основним підходом до вивчення КМСтруктури тексту в нашій праці був дінгвістичний підхід, який дозволяє виявити характерні риси і властивості в побудові кожної КМФорми.

Метод, який буде використовуватися на першому етапі зібраного для аналізу матеріалу - конкретне спостереження, в основі якого, будучи своєрідним інструментом аналізу, лежить інтуїція. Метод безпосереднього спостереження доповнюється описовим, кількісним і порівняльним методами наукового дослідження.

Результати дослідження мають теоретичне значення, яке полягає, перш за все, у визначенні критеріїв делімітації, компонентів КМСтруктури тексту, у виведенні розглядуваної проблеми за рамки одного функціонального стилю та жанру й у визначенні міхтильової специфіки КМСтруктури досліджуваних текстів, яка виявля-

ється в гетерогенності дистрибутивних, функціональних і внутрішньо-структурних показників її складових. Теоретична значущість роботи визначається також системним вивченням лексико-граматичних факторів, які обумовляють специфіку функціонування кожної КМФорми зокрема. Частотні показники, одержані в ході виконання дослідження, спростовують можливі апріорні припущення про наявність певних домінантних характеристик, які забезпечують перемикання з однієї КМФорми на іншу в процесі акту мислення, мовлення.

Науково-теоретична значущість проведеного дослідження полягає також у описі закономірностей внутрішньо-структурних, дистрибутивних і функціональних показників компонентів композиційно-мовленнєвої структури різноманітних текстів. Опис дозволяє виявити системні й асистемні розходження і відповідності, тобто робить внесок у часткову й загальну теорію аналізу семантичного і прагматичного аспектів цілого тексту, у типологію одиниць зв'язаного тексту, у теорію літературних жанрів. Дана дисертаційна праця теоретично значуща для лінгвістики тексту, а її результати повсякденно можуть бути використані в учбових курсах інтерпретації, стилістики цілого тексту, в теорії і практиці літературознавства, при написанні курсових і дипломних робіт, при укладанні підручників та посібників з аналізу цілого тексту. Окремі висновки можуть бути інтересними для дослідження семантики мовних одиниць, в такій же сфері мовної статистики.

На закінчі виносяться такі основні положення:

- функціонально-стильова атрибуція тексту є релевантною ознакою композиційно-мовленнєвого членування тексту;
- протиставлення прозаїчних жанрів художнього і публіцистичного стилів - роману і оповідання VS есе - виявляється на різних рівнях дослідження, включаючи як внутрішню структуру композиційно-мовленнєвих форм, так і їхні дистрибутивні та функціональні особливості в рамках КМСтруктури цілого тексту;
- у свою чергу, дистрибутивні, кількісні (обсягові) і функціональні характеристики дозволяють розглядати композиційно-мовленнєву структуру тексту як жанровісну ознаку художнього і публіцистичного текстів;
- функціонально-стильова приналежність тексту, на змінюючи домінують дистрибутивних показників КМФорм, значимий міровий впливає на показники обсягових характеристик КМФ "оповідь" і "роздум";
- кожна КМФорма має власний набір лексико-граматичних особливостей

- тей, про що свідчать кількісні дані, одержані в ході мовного вивчення КМФорм;
- порівняння з однією мовленнєвою формою на іншу в рамках мовленнєвої структури тексту здійснюється не за рахунок зміни домінуючих показників, а шляхом сукупності зрувань дистрибутивних і частотних показників усередині кожного або між кожним лексико-граматичного класу;
 - дані порівняльного аналізу структурних, частотних, лексико-граматичних класифікаційних характеристик дозволяють розглядати кожну з трьох КМФорм - оповідь, опис, роздум - як базові одиниці КМСтруктур, що функціонують самостійно.

Апробація результатів дослідження мала місце на звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу Одеського державного університету ім. І.І.Мечникова в 1994 і 1996 роках. Основні положення дисертації обговорювались на міжнародних наукових конференціях: "Проблеми раннього навчання дітей іноземній мові" (Одеса - 1993), "Філологічні проблеми зарубіжної оповідальної прози ХІІІ-ХХ ст." (Одеса - 1994), "Мова і культура" (Київ - 1994), "Функціональний підхід у теоретичному і прикладному мовознавстві" (Мінськ - 1995), "Функціональна лінгвістика" (Ялта - 1995), "Мова європейського культурного ареалу: проблеми розвитку і взаємодії" (Київ - 1995), "Поетика художнього тексту" (Київ - Херсон - 1996), на кафедрі іноземних мов Південноукраїнського педагогічного університету в 1996 р. По темі дисертації є 20 друкованих праць загальним обсягом 6,5 друкованих аркушів.

Мета і завдання праці визначила її композицію. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків та бібліографії, яка включає список аналізованих текстів і список використаної літератури, загальним обсягом 216 одиниць.

У вступі обґрунтовується вибір теми дисертації, її актуальність і наукова новизна, формулюється основна мета, завдання і методи дослідження, визначається його теоретичне і практичне значення, подається короткий перелік положень, винесених на захист.

Перший розділ є теоретичним оглядом проблеми організації цілого тексту і питання про його категорії. Ця проблема якнайтісніше пов'язана з такими текстовими категоріями, як інтегративність і дискретність. І.Р.Гальперін відзначав, що інтеграція є невід'ємною категорією тексту. Вона виражає в тексті в процесі його розгортання і здійснює об'єднання всіх частин тексту для досягнення його цілісності. Але у практиці наукового аналізу намітилися два

основних метода вивчення цілого: від частини до цілого і від цілого до частини. Саме тому інтегративність, або, інакше кажучи, зв'язаність тексту розглядається як зворотна сторона дискретності (розчленованості) і її необхідної умови. Звідси характеристика тексту з точки зору інтегративності передбачає розгляд тексту не як цілого, даного первісно в готовому, неразчленованому вигляді, а як цілого, саме існування якого обумовлено наявністю складових частин.

При розгляді категорії дискретності перш за все виникає питання про членованість тексту і про можливі способи його членування. Категорія інтегративності та дискретності є обов'язкові для всіх типів тексту, тобто з точки зору членованості може розглядатися текст будь-якої родової і жанрової приналежності та тематичної спрямованості, в тому числі прозаїчний художній і публіцистичний тексти, які і є, власне, предметом даного дослідження. До проблеми членованості тексту можна підходити з різних позицій, що обумовлено композиційною і смисловою складністю тексту, його багатогранністю. Це відповідно викликає різноманітність способів членування тексту, які взаємно доповнюють один одного і свідчать не стільки про довільність, скільки про гнучкість членування.

У дисертації більш пильну увагу приділено архітектонічному і композиційно-мовленнєвому типам членування. При цьому, як і В.А.Кухаренко (Кухаренко 1938), під архітектоніков розуміємо будову тексту в його матеріальній репрезентації, а композиційно-мовленнєвий континуум, як і Н.В.Везсмертна (Везсмертная 1976), розглядаємо як конгломерат гетерогенних складових, неоднакових за своєю будовою, функціями, способом відображення позамовної дійсності та її мовної передачі. Розглядаються найменші одиниці тексту при даній типі членування: абзац і композиційно-мовленнєва форма відповідно. Необхідно підкреслити, що композиційно-мовленнєве членування тексту передбачає виділення не тільки Кіформ, але і різних типів викладу: діалогічне і монологічне мовлення, непряме мовлення і т.д. Об'єктом спостереження у даній праці є Кіформи, а предметом дослідження - особливості їх функціонування в рамках цілого тексту, що обумовлено кінцевим метом дослідження. Наведений вище термін "композиційно-мовленнєва форма", який на у працях В.В.Виноградова. Ідентично до нього в лінгвістичній літературі використовується ряд найменувань, які найбільш чітко відбивають принцип вичленування Кіформ з мовленнєвого потоку, а саме "на основі властивого їм функціонально-смислового значення і від-

повідної структури" (Нечаєва 1975: 59). Комунікативна заданість і функціональні особливості відрізків композиційно-мовленнєвої структури зумовляють відповідне членування останньої на три основних типу КМФ: оповідь, опис, роздум.

Указаної класифікаційної схеми дотримуються такі лінгвісти як М.П.Брандес, Є.А.Іванчикова, В.А.Кутаренко, Л.М.Лосева. Але в працях В.В.Одипцова, З.І.Хованської, R.de Beaugrande, K.Zahava, M.Randquist зустрічаються і дещо відмінні точки зору. Зовсім очевидно, що всі види класифікацій перегукуються між собою. Варіативний спектр мовленнєвих відрізків виділених у тканині авторської оповіді, які б розрізнялися своїми інформативними характеристиками і функціями, досить обмежений. Це пояснюється самою специфікою людського мислення. В процесі пізнання дійсності воно здатне виділювати явища з темпоральними (діахронними і синхронними) та казуальними зв'язками (Нечаєва 1974). Закріплені в типових мовних моделях, вони відповідають у мовленні оповіді, опису, роздуму. Термінологічна різноманітність вдало пояснюється висловлюванням Т.М.Ніколасової про те, що лінгвістика, прагнучи знайти текстотвірні закономірності, властиві всім текстам, випереджає неї узагальнюючий етап попереднім аналізом безлічі текстів та порівнянням одержаних результатів, які і визначають різноманітні точки зору та відбиваються у термінологічних формулюваннях.

Оповідь, опис, роздум постійно взаємозамінюються в процесі мовлення, з чого випливає, що завдання композиційно-мовленнєвого членування тексту зводиться до перемикання форм мовленнєвотворчих актів із збереженням при цьому монолітності (цілісності) континуума викладу. Кожна така спеціально оформлена мовленнєва побудова має свою комунікативну функцію і заданість. Поетапна реалізація комунікативних намірів, цілей і завдань автора тексту, які, власне, становлять комунікативну стратегію тексту, веде до згаданого перемикання мовленнєвих форм, які є способом мовної репрезентації даної комунікативної стратегії тексту. В свою чергу поділ на абзаци при архітектонічному членуванні підтверджує думку про те, що членування цілого є результатом логічного осмислення співвідношення частин. Обидва типи членування - й архітектонічне і композиційно-мовленнєве в основному "запрограмовані", тобто обумовлені наміром автора (Галиперин 1981: 52) і розкривають змістовно-концептуальну інформацію, яка є у тексті. Таким чином, членованість тексту імпліцитно виявляє установну автора на сприй-

няття тексту читачем і одночасно показує, як сам автор у відповідності із своїми суспільно-політичними поглядами, моральними, етичними й естетичними принципами відмежовує одні епізоди, факти, події від інших.

У розділі II представлені дистрибутивні характеристики та закономірності функціонування КМФорм у рамках КМСтруктури авторської оповіді. Розділ поділяється на два параграфи, перший з яких присвячено вивченню жанрової специфіки композиційно-мовленнєвої структури художнього і публіцистичного текстів:

Одним із проявів гетерогенності текстового континуума є постійна зміна способів мовної передачі, чергування КМФорм: оповіді, опису, роздуму. Всякий мовленнєвий твір постійно вимагає різноманітності в організації матеріалу. Автор літературного твору, перетворюючи діяльність свідомості в мовленнєвий континуум, відповідно членує його. Однак основний жанровий принцип роману виступив і в оповіданні, що дає підставу обидва ці жанри об'єднати у загальному понятті "романної літератури" (КЛБ 1971: 352). У зв'язку з цим далі в дисертації в понятті "романної літератури" включаються як романи, так і оповідання. Приймаючи основоположні характеристики жанрів художньої і публіцистичної прози, представлених у дослідженні трьома формами - роман - оповідання - есе, а також особливості функціонування кожної КМФорми за критерій оцінки дистрибутивних характеристик КМФорм у даних текстах, було зроблено висновок про те, що КМФорми різних типів займають неоднакову частину текстового простору.

Характеризуючи художній стиль, можна говорити про оповідь як про найбільш частотну композиційно-мовленнєву форму. Частотність уживання цієї КМФ у всіх чотирьох досліджуваних авторів складає половину (або трохи більше) сумарної кількості фрагментів, зайнятих усіма трьома композиційно-мовленнєвими формами. Таким чином, у жанрах художньої прози спостерігається явна перевага КМФ "оповідь", завдяки якій читач осягає динаміку зображуваних подій. У теоретичних роботах, присвячених дослідженню функціонування компонентів КМСтруктури тексту, не раз указувалося на те, що текстова структура являє собою деяке змішування КМФорм. Більше того, при такій неоднорідності структури завжди виявляється перевага і домінування однієї з КМФорм. Це спостереження підтверджується в результатах кількісного аналізу дистрибутивних характеристик КМФорм, одержаних у ході наведеного дослідження.

Найменш частотною в романі і оповіданні у всіх авторів є КМФ "роздум". Ця форма складає в середньому від 5% до 13%. Причому, якщо кількісні дані про КМФ "оповідь" у всіх авторів цілком гомогенні, то в показниках про КМФ "роздум" ця однорідність не простежується. У одних авторів КМФ "роздум" в обох жанрових різновидах складають дещо більшу частину ніж у інших. Це перш за все можна пояснити особливостями індивідуального стилю кожного автора, схильністю письменника (або, навпаки, - відсутністю такої) до абстрагування, до філософських узагальнень. На дистрибутивні характеристики компонентів КМСтруктури можливі також вплив тематики художнього твору в сполученні з його приналежністю до того чи іншого літературного напрямку, що має місце у досліджуваному текстовому матеріалі.

Слід визнати, що результати, одержані в ході аналізу КМСтруктури художньої прози ХХ століття, виявилися дещо несподіваними. Приступаючи до аналізу текстів англійської післявоєнної літератури першої половини ХХ століття, ми апріорі передбачали, що КМСтруктуру досліджуваних текстів буде характеризувати якщо не переважання КМФорми "роздум", то, принаймні, значне збільшення її питомої ваги щодо інших КМФорм. Однак результати конкретного наукового дослідження однозначно свідчать: оповідь, як і раніше, залишається найбільш частотною і значно переважною КМФормою, а роздум - найменш частотною. КМФ "опис" складає близько 30% усіх аналізованих фрагментів.

Звертаючись до публіцистичного стилю, необхідно відзначити, що жанрова специфіка есеїстичного тексту виявляється у насиченості теоретичними і філософськими міркуваннями. Все це відбилося у кількісному перегрупованні всіх КМФорм у жанрі есе. Тут у всіх авторів значно зменшується питома вага оповіді (з 60% у середньому по "романній літературі", до 40% у есе), залишаючись при тому найбільш частотною. Це можна пояснити тим, що есе, поряд із романом, повістю, оповіданням, новелою, складає епічний (оповідний) рід літератури. Есеїстику характеризує значна різноманітність форм. Але мехі, що відділяють есе від інших епічних жанрів, досить умовні. Ознаки, властиві есе, невизначні в тому сенсі, що кожна з них, окремо взята, властива й іншим жанрам (та навпаки).

Кількісні дані про КМФ "опис" у всіх авторів залишаються практично однаковими: вони складають близько 30% від усіх КМФ. Однак те кількісне перегруповання, про яке згадувалося вище, відбувається за рахунок роздуму, який, залишаючись, як і раніше,

на "менш частотних КМФ, займає значно більший кількісний обсяг у текстовому масиві есеїстичних творів, де кожен четвертий фрагмент з усіх трьох КМФ припадає на роздум, тоді як у романі, оповіданні - тільки кожен десятий. Крім цього збільшення КМФ "роздум" можна пояснити її функціональною особливістю, співзвучною жанровій специфіці есе, яка полягає в тому, що дана КМФ з найбільшою вірогідністю відбиває схильність автора мислити абстрактно, робити висновки, відштовхуючись від конкретних фактів зображеної дійсності. Порівняння питомої ваги КМФ "роздум" проводиться в плані функціонально-стильового зіставлення - публіцистичний VS художній, на підставі, як уже згадувалося, певної схожості і близькості жанрових форм роману й оповідання. Одержані дані наглядно підтверджують апріорні очікування дослідника про збільшення ролі КМФ "роздум" у жанрі есе. В есе значно зростає не тільки кількість КМФ-форм "роздум", але і сумарний текстовий масив, зайнятий цією КМФ. Фрагменти тексту стають більш значними, обсяговими. Їхня середня довжина, наприклад, у Стівенсона, складає 66 слів, тоді як у романі вона дорівнювала 29 словам, а в оповіданні - 20 словам. Як бачимо, різниця у показниках обсягу складає дво- або навіть трикратну величину. Окремі фрагменти тексту досягають кількох сторінок. Обсяг описових фрагментів також розростається. Дані про КМФ "оповідь" незначно коливаються в межах 30% у всіх жанрах. У творах Дж.Голсуорсі, В.Вулф і О.Хакслі виявляється аналогічна тенденція щодо обсягових характеристик трьох КМФ-форм.

Отже, щодо жанру есе можна зробити висновок про те, що тенденція до зменшення кількості оповідних фрагментів і збільшення сукупної частини оповіді і роздуму (70% усього текстового масиву у кожного з авторів) веде до того, що сам текст есе набуває властивих цим КМФ-формам елементів статичності, споглядальності, філософського осмислення подій або явищ, поетичного сприйняття навколишнього світу.

У цьому слід зазначити, що, досліджуючи КМФ-структуру тексту, слід урахувувати весь комплекс таких факторів, як жанровий різновид літературного твору, його приналежність до певної епохи, особливості індивідуального стилю, оскільки вони впливають на дистрибутивні і функціональні характеристики текстової структури. Зроблене дослідження дає підстави зробити невминучий висновок про можливість протиставлення жанрів роману і оповідання (художній стиль) жанру есе (публіцистичний стиль). При цьому функціонально-

стильова атрибуція тексту знаходиться в прямій залежності від особливостей організації текстового континуума і є релевантною для членування його на композиційно-мовленнєві форми та функціонування кожної з них у рамках цілого тексту. Дані зробленого дослідження дозволяють дуже переконливо спостерігати зворотній зв'язок, коли КМСтруктура може розглядатися з позиції жанровірної ознаки художнього і публіцистичного текстів. У другому параграфі II розділу представлено пропоновану нами класифікаційну систему КМФорм, в основу якої взято результати спостережень над композиційно-мовленнєвим і архітектонічним типами членування та співвідношення відповідних їм одиниць. У залежності від типу співвідношень композиційно-мовленнєвого й архітектонічного членування КМФорми поділяються на чотири групи, кожна з яких одержала такі назви: ізольована, роздроблена, фрагментарна і контамінована.

Підсумовуючи результати аналізу структурно-дистрибутивних характеристик КМФорм у рамках трьох досліджуваних жанрів, правомірно говорити про те, що надзвичайна складність текстової структури прозаїчного твору зовсім не означає неможливість вичленовувати з тексту фрагменти оповідні, описові або філософсько-узгаляльні. Мова йде про незбігання їхніх меж і меж абзаців, тобто про незбігання композиційно-мовленнєвого та архітектонічного членування тексту. Спостереження свідчать, що всі КМФ більшою чи меншою мірою тягнуться до фрагментарного статусу. В цьому випадку введення і виведення КМФ з текстового масиву може бути як експліковане, так і не експліковане абзацним членуванням. До ізольованого статусу, тобто до позиції абсолютного накладання обох меж у одиницях композиційно-мовленнєвого й архітектонічного членування, найбільше тягнуться КМФ "оповідь", а найменше - КМФ "роздум". Причому помітний вплив жанрових особливостей тексту на кількісні показники про цей різновид КМФ. У жанрі есе значно менша кількість ізольованих КМФ в усіх трьох мовленнєвих формах. Граничним випадком незбігання композиційно-мовленнєвого й архітектонічного членування тексту є контаміновані КМФ. Тут межа між різними КМФ найменш експлікована, перехід від однієї КМФ до іншої здійснюється в межах речення.

Тематична цілісність або, навпаки, різноплановість єдиної КМФ тек досить суттєві для архітектонічного статусу відповідного текстового фрагмента. Спираючись на суцільний аналіз досліджуваних текстів, приходимо до таких висновків. Щодо КМФ "роздум", то

тут явно простежується тенденція до монотематичності у межах однієї КМФ. При цьому, як відзначалося вище, тема КМФ "роздум" нерідко є продовженням і розвитком попередньої КМФ. Ця тематична єдність закріплюється також засобами лінійної спаяності, нерозривності, архітектонічної нерозчленованості. Функціональна специфіка КМФ "оповідь" визначає і її тематичну специфіку. Розвиток сюжету, який включає кілька паралельних сюжетних ліній обумовлює тематичний плуралізм у межах однієї КМФ "оповідь". Однак архітектонічне членування чуйно реагує на цю особливість, нерідко супроводжуючи появу нової теми дробленням текстового масиву на абзаци всередині єдиної КМФ.

Опис - тематично найбільш варіативна КМФ. У залежності від об'єкта зображення опис традиційно поділяється на портрет, пейзаж, інтер'єр з подальшою можливою класифікацією на більш дрібні підгрупи. Інтересною особливістю КМФ "опис" є можлива відсутність кореляції між архітектонічною цілісністю і тематичною гомогенністю. Наявність кількох тем (наприклад, портрет + пейзаж або портрет одного + портрет іншого персонажа і т.д.) у межах єдиної КМФ не обов'язково призводить до архітектонічного членування тексту. В той же час досить часто вживання мінімальних за обсягом (одне речення) вкраплень портретних описів супроводжується виділенням їх у окремий абзац. Думається, що такий збір композиційно-мовленевого й архітектонічного членування тексту є результатом прагматичної настанови автора на концентрацію читачької уваги, зверненої на дистантний, розсосереджений портрет персонажа. Резюмуючи вищесказане, ще раз переконаємося в нерозривності і взаємозалежності лінійної й ієрархічної побудови прозаїчного тексту, причому приналежність до того чи іншого функціонального стилю та їх жанрових різновидів практично не змінює їхні дистрибутивні характеристики.

Розділ III містить опис та класифікацію лексичних і лексико-граматичних маркерів внутрішньої структури кожної з трьох КМФ-форм. У складній системі мовленнєвої структури твору оповідь, опис, роздум виступають як своєрідні об'єктивно-упорядковані цілісності. В основі мовленнєвих форм лежать різні способи сприйняття зображення дійсності. Звідси - властиві їм різні "способи оповіді" (Брандес 1971), що визначає як мовленнєву структуру твору в цілому, так і характеризує й ідентифікує кожну з трьох КМФ-форм власними якостями - набором повторюваних формальних внутрішньо-структурних рис і ознак, які виявляються на різних мовних рівнях. Розгля-

даючи проблему мовної маркованості компонентів КМСтруктури тексту на лексико-граматичному рівні, ми зробили спробу визначити вплив жанрово-стильової атрибуції тексту на внутрішні ознаки елементів цієї КМФ - оповіді, опису, роздуму. Спочатку в рамках трьох КМФ визначені частотні показники, особливості функціонування і дистрибутивні характеристики всіх частин мови, з урахуванням їх розподілу на автосемантичну і синсемантичну лексику.

У сфері іменника, який є найбільш частотною частиною мови у всіх КМФ, окремо описувалося функціонування конкретних і абстрактних, власних і загальних назв-іменників. Більше половини загальних номінативів у КМФ "оповідь" і "опис" - конкретно-референтні іменники. Навпаки, в КМФ "роздум" домінує і адвічі превалює положення займає клас абстрактних іменників. Підклас імен власних найбільш широко представлено в КМФ "оповідь". У КМФ "роздум" зареєстровано найменшу кількість власних імен. При цьому характерною особливістю їх функціонування є те, що цей підклас іменників у більшості випадків представлений іменниками - власними назвами, які пов'язані з історичними або біблійними сюжетами, назвами географічних місць, реальними історичними подіями, з якими автор асоціативно пов'язує конкретні сюжетні ситуації. Згадки конкретних персонажів досить рідкі, причому граматична форма такої власної назви часто є конкретно-ситуативною і не відповідає нормативним правилам використання такої лексики. При цьому власна назва використовується або з артиклем, або у формі множини, і це в обох випадках надає їй семантично розширеного значення. Використання двох видів артиклів - означеного і неозначеного як при іменах власних так і при загальних назвах, а також категорія числа і трансформація її кількісних показників при переході від однієї КМФ до іншої має маркувочу властивість. Більш активне використання загальних номінативів у формі множини було відмічено в КМФ "опис" і "роздум", що пояснюється семантичною співвіднесеністю між формами множини і категорією збірності, яка функціонально найбільш характерна для вказаних вище КМФ-форм. Поступальність у бік збільшення вживаності неозначеного артикля "a" перед іменником - загальною назвою спостерігається як від КМФ "оповідь" до її функціонального антиподу - КМФ "роздум", так і від жанрів художньої прози до жанру публіцистики, при збереженні домінуючого положення означеного артикля "the" у всіх КМФ-формах.

При розгляді дієслова враховувалися такі параметри, як лек-

сико-тематичні групи, відповідність функціонування лексико-семантичних варіантів певних дієслів у тій чи іншій КМФ, граматичні категорії часу і стану, бо всі вони можуть бути включені в арсенал функціонально навантажених, релевантних текстотвірній ознаці лексико-граматичних явищ. Дієслово як частина мови найбільш активно використовується в КМФ "оповідь", роблячи її акціональною і динамічною. Кількісні характеристики цієї частини мови у КМФ "роздум" наближаються до даних у КМФ "оповідь", але спостерігається розростання дієслівного вокабуляра від першої із згаданих КМФ до останньої. При цьому дієслівна лексика в КМФ "роздум" представлена найбільш широким спектром вищо-часових форм. Домінуючим у всіх КМФ є претерит основного розряду - Past Indefinite, однак у напрямку від найбільш динамічного - оповіді до найменш акціального - роздуму спостерігається зниження функціональної значущості часової форми Past Indefinite за рахунок активізації використання презенса основного розряду - Present Indefinite. Показово, що на різних ділянках КМФ структури, а саме в різних КМФ формах по-різному реалізується лексико-семантична навантаженість окремих полісемантичних мовних одиниць. У КМФ "роздум" на протигагу КМФ "оповідь" простежується тенденція найбільшої функціональної маркованості тих лексико-семантичних варіантів, які несуть на собі найменшу нейтральну конотацію.

У відповідності із своїми частотними показниками вся повнозначна лексика у всіх трьох КМФ розподіляється в порядку спадання частоти так: іменник - дієслово - прикметник - прислівник. Такий ланцюжок цілком узгоджується із статистичними даними, наявними в лінгвістичній літературі про частотність розподілу частин мови в текстовому масиві. Для нас інтересно, що, не змінюючи свого рангового номера, відповідного частотності вживання, і зберігаючи всі домінуючі позиції при переході від однієї КМФ до іншої, все змінюється як питома вага представленості частин мови в цілому, так і згаданих вище функціонально значущих мовних маркерів. Всередині кожного або майже кожного лексико-граматичного класу, включаючи і дійсничі мовні засоби, відбувається тільки деяке зрушення дистрибутивних показників у той чи інший бік, за рахунок сукупності яких читач відчуває зміну КМФ. Те ж саме можна сказати і про вплив жанру на внутрішньоструктурні лексико-граматичні особливості побудови КМФ форм, які наявні тільки у незначній кількості і не впливають кардинально на цифрові показники. Остан-

не є доказом правомірності розгляду КМФорм як явища двобічного, в якому використання конкретного арсеналу мовних засобів для відображення певного процесу мислення відбувається незалежно від стилю і жанру, а строго за законами логіки мислення. Функціональне розмежування мовленнєвих форм "оповідь", "опис", "роздум" здійснюється завдяки комплексу своєрідних внутрішньоструктурних "шифтерів", наявність яких визначається комунікативною заданістю кожного із КМФорм. У цілому функціонально-стильова атрибуція тексту, будучи релевантною ознакою його композиційно-мовленнєвого членування, все ж майже не впливає на внутрішньоструктурну організацію самих КМФорм. Аналіз показав, що наявність лексичних і граматичних маркерів КМФорми швидше залежить від її комунікативної спрямованості, яка, будучи релевантною для композиційно-мовленнєвої сегментації тексту на макровивні, в свою чергу обумовлює використання певних мовних засобів більш низьких рівнів.

У Висновках містяться підсумки загального характеру, які є теоретичним узагальненням дисертаційного дослідження.

Основний зміст роботи відбито в таких публікаціях:

1. Лексико-грамматические средства выражения категория пространства в оригинале и переводе художественного текста // Перевод и интерпретация текста. Сб. научн. трудов. - М.: ИЯ АН СССР, 1988. - С.197-204 (у співавторстві).
2. Грамматические категории в целом тексте // Методические указания для самостоятельной работы студентов-заочников с учебным текстом. - Одесса: Одесск.гос.пед.ин-т, 1992. - 24 с.
3. Композиционно-речевая структура как жанрообразующий признак прозаического художественного и публицистического текстов // Язык и культура. Тезисы докладов третьей международной научной конференции. - К.: УИМО КГУ, 1994. - Т.3. - С.82-83.
4. Жанровая специфика композиционно-речевой структуры художественного и публицистического текстов // Реализационный аспект функционирования языка. Сб.научн.работ.-Минск: БАКИ,1995.-С.113-117
5. Функционально-дистрибутивная корреляция композиционно-речевой и архитектурной структур художественного и публицистического текстов // Функциональный подход в теоретическом и прикладном языкознании. Материалы второй международной научной конференции. - Минск: БАКИ, 1995. - С.74-76.
6. Problems of Delimitation of Units Intermediate Between Sentence and Text // English Language Teaching for the 21-st

Century in Ukraine. Proceedings of the Lingua-methodological Conference. - Odessa, 1996. - P.105-106.

Synopsis

Rosanova Ye.A. Three modes of a text speech structure (narration, description, argumentation) in English fiction and publicistic prose (a comparative investigation based on the XIXth-XXth c. works)

Dissertation for the degree of Candidate of Sciences (Linguistics), speciality IO.02.04. - Germanic Languages (English). Odessa State University, Odessa, 1996.

The Dissertation is a typological investigation of a text speech structure (TSS) in the works of two functional styles (fiction and publicistic prose), of three genres (novel, story, essay), of four English-language writers (G.Galsworthy, R.L.Stivenson, O.Huxley, V.Woolf). It reveals on the one hand the invariant parameters of a speech structure of a text, while on the other hand TSS characteristics which differentiate the utterances of different styles and genres. Speech characteristics of each mode of a TSS are described with the help of quantitative methods of investigation.

For the first time it is stated that the identifying functions of the given characteristics manifest themselves not through the complex of some base indices, but by means of a combination of shifters (semi-tones and nuances). As a result of correlation between such text units as narration, description, argumentation VS paragraph a new classification of modes of a TSS is offered.

АННОТАЦИЯ

Розанова Е.А. Композиционно-речевые формы в англоязычной художественной и публицистической прозе (сопоставительное исследование на материале произведений XIX-XX вв.)

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности IO.02.04 - германские языки (английский язык). Одесский государственный университет им. И.И.Мечникова. Одесса, 1996.

Защитается научная работа, в которой представлено типологическое исследование композиционно-речевой структуры целого текста в произведениях двух функциональных стилей (художественный и публицистический), трех жанров (роман, рассказ, эссе), принадлежащих четырем англоязычным авторам (Дж.Голсуорси, Р.Л.Стивенсону,

О.Хаксли, В.Вулф), выявляющие как инвариантные параметры КРСтруктуры текста в целом, так и те ее черты, которые дифференцируют разностилевые и разножанровые соошения. С применением количественных методов описаны собственно речевые характеристики, свойственные каждой из КРФ. Переключение с одной речевой формы на другую в рамках речевой структуры текста осуществляется не за счет изменения доминантных показателей, а путем совокупности сдвигов дистрибутивных и частотных показателей внутри каждого или почти каждого лексико-грамматического класса. Разработана и предложена собственная классификация КРФорм на базе соотношения единиц композиционно-речевого и архитектурного членения.

Ключевые слова: текст, жанр, композиционно-молвенная форма, лингвостилистика, функциональный стиль.

№ 2734

Підписано до друку 30.06.96 р. Формат І/Іб.
Друк. арк.І. Віддруковано на фабриці "Олімпія".
Зам. 415. Тираж 100.

438281

46 35 213
AB 35.342

ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ!
ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ!
ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ! ВНИМАНИЕ!

188811